

Kriminálafuolahusa doaibmaplána mii doaimmaha bures ja dássidis ránnggáštusčadaheami sáme čohkkájeddjiide ja dubmejuvvomiidda

1. Álggaheapmi

Norgga Stáhta lea álgoálggos vuodđuduvvon guovtti álbmoga territoriijai sápmelaččaid ja norgalaččaid, ja guktot álbmogiin lea vuoigatvuohta ovddidit iežaset kultuvrra ja giela. Sápmelaččat leat dohkkehuvvon álgoálbmogin Norggas. Stáhta ovddasvástádusat leat merkejuvvon Vuodđoláhkii § 110a ja ILO-konvenšuvdnii nr. 169. Das galgá lágiduvvot nu ahte sápmelaččat besset ovddidit iežaset giela, sin kultuvrra ja servodateallima.

2. Duogáš

Kriminálafuolahusa guovddáš hálldahus(KSF) háliidii geahčadit sámi čohkkájeddjiid ja dubmejuvvomiid ránnggáštusčadahemiid dilálašvuodaid. Danne lea vuodđuduvvon dasa bargojoavku “mii galgá kártet resursadárbbuid ja sierra doaimmaid mat mannet olggobeale dan dábálaš lágideami mii guoská iežas gielageavaheapmái. *Galgá maid guorahallojuvvot ahte leago kriminálafuolahusa organisašuvdnastruktuvrii dárbu vuodđudit sierra kompetensaguovddáža sámegillii ja kultuvrii*”.

Bargojoavku almmuhii iežas raportta 31.12.2011. Bargojoavkku kártemis gávnnavuvvui ahte kriminálafuolahusas eai leat mange lágan plánat, dahje ahte livčče mange láhkai álggahan sierra doaimmaid daid ieš guđet ránnggáštusdoaimmaid bokte dego giddagasránnggáštus, vurkkodeapmi dahje servodatránnggáštus dubmejuvvon sámiid várás.

Čadahuvvui gulaskuddan- ja oktasašbargokonferánssa Kárášjogas miessemánu 7. ja 8.b. 2012:s. Direktoráhta ja Kriminálafuolahus davvi regiovdna lágideigga konferánssa. Oassálastit ledje bargojoavkkus, Kriminálafuolahusas ovttadagain ovddasteaddjit Finnmárkkus ja Romssas, Sámedikkis, Sámeviesu ovttastusas, áššáskuhtineiseválddis, duopmostuollu, ovddasteaddjit dearvvašvuodas ja oahpahusas, Statsbyggas ja Kriminálafuolahusa oahpahanguovddážis(KRUS).

3. Doaibmaplána

Kriminálafuolahusdirektoráhta(KDI), Kriminálafuolahus davvi regiovdna ja Sámediggi leat ovttas ráhkadan oktasaš doaibmaplána mii galgá sihkkarastit buorre ja dásseárvosaš ránnggáštusčadaheami sápmelaš čohkkájeddjiide ja dubmejuvvomiidda. Vuodđun doaibmaplánii lea bargojoavkku raporta,

gulaskuddančoahkkinn Kárášjogas ja Sámedikki ráđđádallamat. Doaibmaplána leat vihtta váldooasi mainna galgá bargojuvvot viidásut. Áigemearri goas čađahuvojit dat ieš guđet doaimmat lea gitta das mo jahkásaš ruhtajuolludeamit leat, muhto koordinerenovddasvástádus ja daid ieš guđet giellarivttiid sihkkarastin galgá vuoruhuvvot.

3.1 Doaibmaplána ráddjejuvit

Doaibmaplána lea eanaš oaivvilduvvon sámi giellahálddašanguvlui. Sámi giellahálddašanguovllut leat dohkkehuvvon láhkamearrádusas ja fátmastit gielddaid Kárášjohka, Guovdageaidnu, Unjárga, Porsángu, Deatnu, Gáivuotna, Loabát, Divttasvuotna, Snoasa ja Ravren-loakte. Kriminálafuolahussii mearkkaša dát ahte doaibmaplána guoská čuovvovaš ovttagaide erenoamážit:

Romssa giddagas ja Čáhcesullo giddagas, sihke friijafuolahuskantuvrrat Davvi-Trøndelagas (Snoasas ja Ravren-loaktes), Nordlandas (Divttasvuotna), Romsa ja Finnmárku.

4 Doaibmaplána váldočuoggát

Doaibmaplána njeallje váldovuoruhanbáikki leat:

- sihkkarastit gielalaš rivttiid čohkkájeddjiide ja dubmejuvvomiidda.
- Ovddidit árvosaš árgabeaivvi giddagasas ja servodat ránggáštusčađaheamis.
- Lasihit bargiid kriminálafuolahussii geain lea kompetensa sáme kultuvrras ja gielas.
- Lasihit áššemeannudeami riidočoavdinráđis ránggáštusčađaheamis

4.1 Sihkkarastit gielalaš rivttiid sáme gielat dubmejuvvomiidda

Go galgá buoremus lági mielde vuhtii váldit sáme gielat čohkkájeddjiid/dubmejuvvomiid ja sihkkarastit ránggáštusa ulbmiliid, de ferte kriminálafuolahus čađahit doaimmaid mat sáhttet leat mielde deavdimin sápmelaš čohkkájeddjiid gielalaš rivttiid. Giella ja gulahallan báidná buot kriminálafuolahusa doaimmaid, dán vuollái gullá maid sihkkarastin čohkkájeddjiid ja dubmejuvvomiid riektesihkkarastima ja áimmahuššat sin go servodahkii galget ruovttoluotta máhccat. Dán vuoro vuoruhuvvojit vuos davvisáme gielat doaimmat.

Kriminálafuolahus áigu jorgalit njuolggadusaid ja dárbbášlaš dieđuid sáme gillii. Buot jorgaleamit galget čohkkejuvvot ja dahkkojuvvot čielggasin ja álkidit olámuttus kriminálafuolahusa neahttasiidduin, kriminalomsorgen.no. Ossodagain Kriminálafuolahusas mat leat logahuvvon sámi giellahálddašanguvlui, jorgaluvvojit eará geavatlaš dieđut sáme gillii.

Kriminálafuolahusa ovttagat mat leat sáme giellahálddašanguovllus galget galbejuvvot sáme gillii.

Álggos galget giddagasat Čáhcesullos ja Romssas váldit atnui guovttegielat galbema, muhto áiggi mielde galget buot ovttagat mat leat sáme giellahálddašanguovllus galbejuvvot sáme gillii.

Kriminálafuolahus galgá lágidit dárbbášlaš dulkomiid iežas ovttagain.

4.2 Ovddidit árvosaš árgabeaivvi giddagasas ja servodat ránggáštusčádaheamis

Čohkkájeddjiid árgabeaivái gullet dievva fásta rutiinnat maid ulbmilin lea ráhkadit luottehahttivuođa, dorvvolašvuođa ja jándorritma sidjiide geat leat doppe. Dubmejuvvomiin lea bággu čuovvut doaimmaid go leat čádaheamen ránggáštusaid ja ránggáštusrievtti sierradoaimmaid, vrd.

Ránggáštusriekteduopmu (strfgjfl.) § 3 3.lađas. Kriminálafuolas galgá buoredit ja lágidit diliid nu ahte lea vejolašvuohta beassat friijavuhtii geahččalanáigái, vrd. strfgjfl § 41. Čohkkájeddjiid galget bargguid dahje skuvlejumiid bokte nanosmuvvat ruovttoluotta máhcahandaaimmas ja addit vejolašvuođaid dan ovttaskas olbmuid maŋŋá go lea friijavuhtii beassan. Dien giddagasárgabeaivvis sáhtta kriminálafuolahis heivehallat sámeielatčohkkájeddjiid várás.

Čáhcesullo giddagas galgá vuodđuduvvot dego "ovdamearka-giddagas", mii sáhtta luotta čájehit eará giddagasaide go galget heivehit sámeielatčohkkájeddjiide. Mii mearkkaša earret eará:

- heivehuvvon skuvla ja lohkanfálaldat sámegillii,
- lágidit sáme borramušaid olámuddui
- duodji¹
- lágidit olámuddui sáme girjjálašvuođa, áviissaid, ođđasiid ja rohkobottuid
- sáme leavgabeivviid muitin.

Kriminálafuolahus davvi regiovdna galgá ovtta Čáhcesullo giddagasain ráhkadit rávačoakkáldaga man lea jurdda lea rávvet eará giddagasaide go galget lágidit čohkkáma sáme čohkkájeddjiide. Jus Kriminálafuolahus gávnnahit dan dorvvolažžan, de sáhttet sámeielat čohkkájeaddjit ohcat vai beasset čádahit ránggáštusa Čáhcesullo giddagasas.

Romssa ja Finnmárkku Friijafuolahusain áigu Kriminálafuolahus davvi regiovdna ovtta ráhkadit rávačoakkáldaga eará friijafuolahuskantuvrraide mii guoská sámi dubmejuvvomiid ránggáštusčádaheapmái.

4.3 Lasihit bargiid kriminálafuolahussii geain lea kompetensa sámeielas ja kultuvrras

Okta mihttomearri lea oažžut sámeielatbargiid Kriminálafuolahussii. Kriminálafuolahusa skuvlenguovddáš (KRUS) áigu lasihit bargiid geat dovdet sámeielas ja kultuvrra. KRUS áigu guorahallat mo livččii váldit atnui čatnanáiggi Romsii ja Čáhcesullui sámeielatbargiide. Virgeolbmot geain lea dát sierra kompetensa sámeielas ja kultuvrras galget oažžut kompetensaloktema maiddái daid fágasurggiin, dan lassin mii guoská dan dábbalaš kriminálafuolahusfága kompetensaloktemii.

Fertešii dahkat ovttasbargguid sáme kompetensaguovddážiiguin kursa lágidemiiguin kulturádejumis ja bargiid iežaset guottuid sáme dubmejuvvomiid/čohkkájeddjiid vuostá.

---

¹ Duodji lea sápmelaččaid árbevirolaš dáidda ja sáhtta leat maiddái dáiddagehtabarggut, giehtabarggut ja ruovttubuđaldeamit. Duodji sátni vuolga duddjot sánis ja geavahuvvo dalle go ráhkadat juoidá giedaiguin.

Go virgealmmuhusat dahkkojuvvojit sámi giellahálddašanguovllus, de lea vejolašvuohta lasihit giellagáibádusaid. Galgá dahkkot gulahallan gaskkal KRUS ja KDI čielggaduvvon dihtii man ollu lea sámebealli vuhtiiváldon vuodđooahpahasas/joatkkaoahpahasas mii lea KRUS:s

4.4 Lasihit riidočoavdinráđi áššemeannudeami ránggáštusčadaheamis

ILO-konvenšuvdna 169 artihkal 9 ja 10 doppe leat guokte mearrádusa mat guoskkahit álgoálbmogiid ja ránggáštusaid.

Artihkal 9:s bohtá ovdán ahte nu viidát go lea vejolaš ovtastit našunála riekteortnegiiguin ja riikkaidgaskasaš dohkkehuvvon olmmošvuoigatvuođaiguin, de galget vierut maid dat álgoálbmot geavahit go čuovvolit soahpamušrihkumušain, dohkkehuvvot. Árbevierut maid dát álbmogat geavahit ránggáštusain, galget vuhtiiváldot go eiseválddit ja duopmostuolut gieđahallat dákkáraš áššiid. Artihkal 10:s bohtá ovdán ahte go dáidda álbmogiidda celkojuvvo duopmu mii vuodđuda dábálaš lágaide, de galget ekonomas, sosiála ja kultuvrralaš iešvuođat vuhtii váldojuvvot. Eará ránggáštusvuogit go giddagasránggáštus galget váldot atnui vuosttamuzžan.

Sámi servodat leat báidnašuvvan lagaš bearašoktavuođaiguin, ja guovddáš lea go beassá doalahit iežas sámi identitehta ja gullelašvuođa sámi báikkálašservodahkii vai galgá lihkestuvvat riidočoavdinproseassas. Sáhtta geavahit Riidočoavdinráđi giddagasas vai beassá iežas válbmet eallimii muvrraid olggobeale. Dat sáhtta leat ovttaskas olbmuide veahkkin sihke praktihkalaččat ja silolaččat vai beassat ovddos guvlui eallimis ođđa kriminalitehta haga.

Ovttasbargu Finnmárkku riidočoavdinráđiiguin galgá Čáhcesullo giddagas ráhkadit sierra prošeavtta gos guorahallojuvvo riidočoavdinráđi lassi geavaheami ránggáštusčadaheamis. Oktasašbargu sámeielat ráđđádallanjoavkkuin galgá maiddái álggahuvvot riidočoavdinráđis dainna ulbmilin ahte riidočoavdinráđi šattašii giddagasa siskkáldasfálaldahkan sidjiide geat doppe čohkkájit. Guorahallojuvvo maid galgá mo oktasašbargu gaskkal Finnmárkku riidočoavdinráđi ja Finnmárkku friijafuolahuskantuvrra sáhtašii viiddiduvvot nu ahte riidočoavdinráđi livččii lean mielde ránggáštusčadaheamis servodatránggáštus oktavuođas e.e.

5 Ovddasvástádus ja čadaheapmi

Kriminálafuolahus davvi regiovna ovddasvástádus lea doaimmaid koordineret, čadahit ja kvalitehtasihkkarastit, ja galgá raporteret KDI:i mo áššit ovdánit dan dábálaš stivrendialoga bokte.

Galgá vuodđuduvvot resursajoavku mas leat mielde oktavuođaolbmot kriminálafuolahusa ovttagain sámi giellahálddašanguovllus, sámi kompetensaguovddážiin ja oktasašbargoguoimmit. Resursajoavku galgá e.e. leat mielde plánemin semináraid ja digaštallat gažaldagaid mat gulle doaimbaplána čadaheapmái.

Kriminálafuolahusas lea, dego eará stáhtalaš eiseválddiin, ráđđádallangeatnegasvuohta Sámedikkiin dakkáraš áššiin mat sáhttet guoskkahit njuolgga sámi beroštumiid. Regiovdna galgá fuolahit ahte dárbbášlaš ráđđádallamat dahkkojuvvojit

6 Ekonomalaš váikkuhusat

Jahkásaš juolludanreivve bokte juolluda KDI Kriminálafuolahussii davviregiovdnii ruhtajuolludeami prošaktačađaheapmái. Man johtilit ieš guđet doaimmat čađahuvvojit lea gitta daid jahkásaš juolludemiin.